

Organizacja i funkcjonowanie systemu edukacji dla przedsiębiorczości w kształceniu pozalekcyjnym

STRESZCZENIE

CEL NAUKOWY: Celem artykułu jest prezentacja współczesnych form i narzędzi realizacji programów kształcenia pozalekcyjnego w obszarze edukacji dla przedsiębiorczości.

PROBLEM I METODY BADAWCZE: Analizowanym problemem badawczym jest organizacja i funkcjonowanie zajęć pozalekcyjnych – z jednej strony pod kątem poprawności metodologicznej konstruowania programów dydaktycznych, a z drugiej – pod tym względem, czy są one ciekawe merytorycznie i motywujące dla uczestników. W badaniach zastosowano metodę studium przypadku. Badania miały charakter pilotażowy i pozwoliły określić szczegółowe problemy badawcze pod kątem dalszych analiz.

PROCES WYWODU: Struktura artykułu przedstawia się następująco. W pierwszej części pokazane zostanie znaczenie studium przypadku jako metody badawczej. Następnie zaprezentowane zostaną wybrane przykłady dobrych praktyk pozalekcyjnego kształcenia w zakresie przedsiębiorczości. W końcowej części artykułu zostanie przedstawione podsumowanie z uwzględnieniem wniosków z analizy krajowej i zagranicznej literatury przedmiotu, a także zaproponowane zostaną rekomendacje.

WYNIKI ANALIZY NAUKOWEJ: Przeprowadzone badania pilotażowe pozwalają stwierdzić, że zaangażowanie nauczycieli i placówek edukacyjnych (rozumianych jako zmotywowane zespoły ludzkie) pozwala na profesjonalne przygotowanie i wdrożenie projektów pozalekcyjnego kształcenia w zakresie edukacji dla przedsiębiorczości.

WNIOSKI, INNOWACJE, REKOMENDACJE: Całość rozważań kończą odniesienia do rekomendowanych rozwiązań organizacyjnych ujętych w wartościowych zasobach i przewodnikach metodycznych w dziedzinie edukacji dla przedsiębiorczości (m.in. projekt rozkładu materiału, scenariusze zajęć i sposób ich ewaluacji). Artykuł przeznaczony jest dla nauczycieli przedsiębiorczości na każdym poziomie kształcenia i organizatorów różnych form edukacji.

→ **SŁOWA KLUCZOWE:** **EDUKACJA DLA PRZEDSIĘBIORCZOŚCI, DYDAKTYKA PRZEDMIOTÓW EKONOMICZNYCH, PROGRAMY KSZTAŁCENIA**

ABSTRACT

Organization of the Education System for Entrepreneurship in Extracurricular Education

RESEARCH OBJECTIVE: The aim of the article is to present contemporary forms and tools for the implementation in extracurricular education programs in the field of education for entrepreneurship.

THE RESEARCH PROBLEM AND METHODS: The analyzed research problem is the way of organizing extracurricular activities – on the one hand in terms of the methodological correctness of constructing teaching programs, and on the other – an attempt to assess whether they are interesting in terms of content and motivating for participants. The study used the case study method.

THE PROCESS OF ARGUMENTATION: The structure of the article is as follows. It began with the presentation of the results of a study of domestic and foreign literature on the subject. In the following, the importance of case study as a research method will be presented. Then, selected examples of good practice in extracurricular entrepreneurship education will be presented. In the final part of the article a summary will be presented, containing the main conclusions of the analysis and recommendations.

RESEARCH RESULTS: The conducted research shows that the involvement of teachers and educational institutions (understood as motivated human teams) allows for professional preparation and implementation of extracurricular education projects in the field of entrepreneurship education.

CONCLUSIONS, INNOVATIONS, AND RECOMMENDATIONS: All considerations end with proposals for organizational solutions in relation to the project of distribution of teaching material for entrepreneurship classes based on the e-entrepreneurship program, a proposal for an approach to their evaluation and references to valuable methodological guides in the field of entrepreneurship education.

→ **KEYWORDS:** **ENTREPRENEURSHIP EDUCATION, DIDACTICS OF ECONOMIC SUBJECTS, EDUCATION PROGRAMS**

1. Wstęp

Przedsiębiorcze podejście do życia jako jedna z kluczowych kompetencji człowieka jest ważne tak w życiu zawodowym, jak i prywatnym. Kształcenie w tym zakresie ma zasadnicze znaczenie zarówno dla rozwoju jednostki, rodziny i społeczności lokalnych, jak i dla wzrostu gospodarczego w wymiarze kontynentalnym.

Rolę edukacji dla przedsiębiorczości podkreślają m.in. dokumenty i programy europejskie, z których wynika, że promowanie przedsiębiorczości w edukacji jako jednej z kompetencji kluczowych zachęca obywateli Europy do opracowywania innowacyjnych rozwiązań problemów społecznych i do projektowania produktów o dodanej wartości

społeczno-gospodarczej. W tym celu Unia Europejska opracowała zestaw wytycznych mających na celu uwzględnianie przedsiębiorczości w systemach kształcenia i szkolenia, jak również opracowano wiele narzędzi wspierających rozwój ducha przedsiębiorczości wśród obywateli (ec.europa.eu).

Celem artykułu jest prezentacja współczesnych form i narzędzi realizacji programów kształcenia pozalekcyjnego w obszarze edukacji dla przedsiębiorczości. Analizowanym problemem badawczym jest organizacja i funkcjonowanie zajęć pozalekcyjnych – z jednej strony pod kątem poprawności metodologicznej konstruowania programów dydaktycznych, a z drugiej – pod względem tego, czy są one ciekawe pod kątem merytorycznym i motywujące dla uczestników. W badaniach zastosowano metodę studium przypadku. Badania miały charakter pilotażowy i pozwoliły określić szczegółowe problemy badawcze pod kątem dalszych analiz (m.in. w zakresie oceny efektywności wdrożonych form kształcenia). Wymaga to rozszerzenia perspektywy badawczej odnośnie do liczby badanych placówek oświatowych, jak i dotarcia do szerokiego grona absolwentów szkół w celu przeprowadzenia analizy ich losów zawodowych, co stanowi kolejne wyzwanie badawcze autora.

Aby zrealizować postawiony cel, przeprowadzono studia literatury krajowej i zagranicznej, dokonano wyboru podmiotów stanowiących przykłady wdrożeń projektów edukacyjnych w zakresie edukacji dla przedsiębiorczości, przeanalizowano przypadki oraz zaproponowano rekomendowane podejścia do rozwiązań organizacyjnych opisane w wartościowych zasobach i przewodnikach metodycznych (m.in. projekt rozkładu materiału, scenariusze zajęć i sposób ich ewaluacji).

Struktura artykułu przedstawia się następująco. W pierwszej części pokazane zostanie znaczenie studium przypadku jako metody badawczej. Następnie zaprezentowane zostaną wybrane przykłady dobrych praktyk pozalekcyjnego kształcenia w zakresie przedsiębiorczości. W końcowej części artykułu zostanie przedstawione podsumowanie z uwzględnieniem wniosków z analizy krajowej i zagranicznej literatury przedmiotu, a także zaproponowane zostaną rekomendacje.

Artykuł przeznaczony jest dla nauczycieli przedsiębiorczości na każdym poziomie kształcenia i organizatorów różnych form edukacji.

2. Metody i narzędzia badawcze

W literaturze przedmiotu edukacja dla przedsiębiorczości postrzegana jest jako kluczowe wyzwanie współczesnych systemów edukacyjnych i rozwoju społeczno-gospodarczego, łącząc w sobie dorobek nauk behawioralnych oraz nauk ekonomicznych (Wach, 2014, s. 11). Jak zauważa wspomniany autor, nieodzowną częścią edukacji dla przedsiębiorczości jest szeroko rozumiana edukacja ekonomiczna (także biznesowa i finansowa), choć w swoim zakresie jest dużo szersza i wspomagana przez mocno rozwiniętą dydaktykę (przedsiębiorcza pedagogika).

Z kolei zdaniem naukowców z Katedry Przedsiębiorczości i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie

(...) zależność między przedsiębiorczością a rozwojem społeczno-gospodarczym dowodzi, że w procesie tym ważną rolę odgrywa przedsiębiorczy człowiek, a wiele istotnych na współczesnym rynku pracy kompetencji ma ścisły związek z szeroko rozumianą przedsiębiorczością (Borowiec-Gabryś, Kilar i Rachwał, 2018, s. 3-4).

Przenosząc rozważania na poziom szkolnictwa wyższego, warto zauważyć, że badania nad programami kształcenia w zakresie edukacji dla przedsiębiorczości przeprowadził niedawno międzynarodowy zespół pod kierunkiem Jeffrey'ego J. McNally'ego z University of New Brunswick. Badacze zauważają, że choć programy nauczania odgrywają różne role w kontekście kształcenia, są one w dużej mierze pomijane w badaniach edukacji menedżerskiej. Proponują oni, by nauczyciele mogli wpływać na postawy studentów wobec ich kursów poprzez andragogiczne projektowanie programów nauczania skoncentrowanych na studentach, zanim jeszcze spotkają się z nimi w uczelni. Ustallili oni, że z czasem nastąpiło przejście od filozofii nauczania „zorientowanej na instruktorów na bardziej skoncentrowane na uczniach” oraz wykazali, że nauczyciele mogą wpływać na postawy uczniów wobec ich kursów jeszcze przed rozpoczęciem zajęć (McNally i in., 2019).

Problemy badawcze w obszarze edukacji z uwagi na swoją specyfikę mają często wymiar jakościowy. Do grupy metod o takim charakterze należy studium przypadku. Definiuje się je jako „badanie empiryczne, które bada współczesne zjawisko dogłębnie i w rzeczywistym kontekście, zwłaszcza kiedy granice między zjawiskiem a kontekstem są niewyraźne” (Yin, 2009, za: Ćwiklicki i Pilch, 2018, s. 18).

W. Grzegorzczak podkreśla, że studium przypadku umożliwi bardzo dokładny opis i analizę badanego zjawiska ze względu na dużą liczbę zmiennych i zależności między nimi. Niejednokrotnie jest to opis i analiza znacznie bardziej wszechstronna i dokładniejsza niż uzyskana w badaniach ilościowych (Grzegorzczak, 2015, s. 10).

Jak zauważa R. Lenart-Gansiniec, studium przypadku jako metoda naukowa coraz częściej wykorzystywane jest także w naukach o zarządzaniu (2017, s. 23). Zwraca na to uwagę m.in. W. Czakon, który stwierdza, że „studiowanie przypadków przeżywa obecnie w naukach o zarządzaniu prawdziwy renesans” (Czakon, 2011, za: Lenart-Gansiniec, 2017, s. 45).

Warto w tym miejscu przywołać wnioski z badań przeprowadzonych nad systemem edukacji w kontekście występowania niedopasowań edukacyjnych i dotyczących umiejętności na hiszpańskim rynku pracy. Badacze analizowali skutki tych zjawisk oraz ich wpływ na wynagrodzenia i satysfakcję pracowników z pracy (Badillo-Amador i Vila, 2013, s. 416-428). Zdaniem tych autorów niedopasowania w zakresie edukacji wyjaśniają część zauważalnych różnic w wynagrodzeniach pracowników o tym samym poziomie wykształcenia. Dokładniej rzecz ujmując, pracownicy z wyższym wykształceniem niż wymagane w ich pracy („przeedukowani pracownicy”) są narażeni na kary płacowe. I przeciwnie, ci, którzy mają niższy poziom wykształcenia niż wymagany w ich pracy („pracownicy bez wykształcenia”), zwykle posiadają wyższe płace niż pracownicy z wymaganym poziomem wykształcenia dla swojej pracy („odpowiednio wykształceni pracownicy”).

3. Prezentacja przykładów dobrych praktyk

Przeprowadzone przez autora badania pilotażowe nad formą organizacji krajowego kształcenia pozalekcyjnego w zakresie edukacji dla przedsiębiorczości pozwalają na przedstawienie – z racji ograniczonego miejsca – wybranych przykładów wdrożeń. Biorąc pod uwagę wartość merytoryczną dobrych praktyk w zakresie edukacji dla przedsiębiorczości, dokonano ich wyboru. Postanowiono dokonać prezentacji tych projektów, które obejmują kluczowe w obszarze edukacji elementy, a mianowicie: cele zajęć, oczekiwane efekty, zadania dla nauczycieli, treści nauczania, metody i narzędzia dydaktyczne oraz sposoby realizacji programu. Uznano za słuszną prezentację następujących trzech przykładów projektów:

1. Innowacyjny program zajęć pozalekcyjnych „Przedsiębiorczy mechanicy” w Zespole Szkół Mechaniczno-Elektrycznych w Żywcu.
2. Warsztaty z przedsiębiorczości w Zespole Szkół nr 1 im. Batalionów Chłopskich w Bratoszowicach.
3. Koło młodego przedsiębiorcy „Bądź przedsiębiorczy – decyduj o sobie”. Zajęcia pozalekcyjne z przedsiębiorczości w Zespole Szkół Mechanicznych nr 2 im. św. Józefa w Białymstoku.

3.1. Innowacyjny program zajęć pozalekcyjnych „Przedsiębiorczy mechanicy” w Zespole Szkół Mechaniczno-Elektrycznych w Żywcu

Zespół Szkół Mechaniczno-Elektrycznych w Żywcu kształci uczniów w technikum, liceum ogólnokształcącym i w zasadniczej szkole zawodowej w kilku specjalnościach i zawodach. Charakterystykę innowacyjnego programu zajęć pozalekcyjnych „Przedsiębiorczy mechanicy” przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1

Charakterystyka projektu „Przedsiębiorczy mechanicy”

Wprowadzenie	Projekt powstał z myślą o uczniu zdolnym, interesującym się ekonomią i naukami pokrewnymi. Opiera się na podstawie programowej z podstaw przedsiębiorczości i ma charakter otwarty. W zależności od potrzeb w trakcie realizacji projektu może ulec zmianie liczba godzin przewidziana na jego realizację i treści programowe, a w razie zapotrzebowania liczba godzin może się zwiększyć. Przyjęto standardową liczbę godzin na 40 jednostek lekcyjnych.
Ważniejsze cele programu	Rozwijanie kompetencji społecznych i zachowań przedsiębiorczych przygotowujących do świadomego wejścia na rynek pracy i poruszania się w świecie finansów. Cele szczegółowe obejmują m.in.: <ol style="list-style-type: none"> 1. Kształcenie postaw przedsiębiorczych: rozwijanie u młodzieży kreatywności, samodzielności, zdolności planowania, organizowania, realizacji przedsięwzięć oraz rozwiązywania w sposób twórczy problemów. 2. Kształtowanie umiejętności poszukiwania informacji i na ich podstawie podejmowania decyzji. 3. Wsparcie ucznia biorącego udział w poszczególnych etapach konkursów i olimpiad (zwolnienia z lekcji, wzorowe zachowanie, podwyższenie oceny z przedmiotu). 4. Zwiększenie motywacji uczniów do poszerzania wiedzy. Zachęcanie do samodzielnego zdobywania wiedzy z różnych źródeł. 5. Zachęcanie uczniów do śledzenia prasy i literatury ekonomicznej.
Główne zadania nauczyciela	<ol style="list-style-type: none"> 1. Stworzenie właściwej atmosfery pracy. 2. Ustalenie organizacji pracy. 3. Zapewnienie dostępu do komputera, programów i Internetu. 4. Zapewnienie dostępu do odpowiedniej literatury, czasopism i aktów prawnych. 5. Aktualizowanie i poszerzanie wiedzy z przedmiotu podstawy przedsiębiorczości i przedmiotów pokrewnych. 6. Organizowanie spotkań z przedstawicielami: banków, firm, absolwentami szkoły. 7. Indywidualna pomoc w interpretacji zjawisk ekonomicznych.
Praca w grupach	Uczniowie pracują w podgrupach w zależności od zainteresowań i predyspozycji: <ul style="list-style-type: none"> • zajęcia przygotowujące do bezpiecznego i świadomego inwestowania na Gieldzie Papierów Wartościowych, • zajęcia przygotowujące do swobodnego poruszania się po rynku ubezpieczeń, • zajęcia przygotowujące młodych ludzi do życia w warunkach gospodarki rynkowej i poruszania się w świecie finansów. Poniżej (dla przykładu) zostanie opisane podejście do podgrupy pierwszej.
Cele zajęć	Poznanie mechanizmów działających na giełdzie, zasad inwestowania oraz zdobycie umiejętności analizowania i podejmowania decyzji.
Treści nauczania	<ul style="list-style-type: none"> • Giełda Papierów Wartościowych, • inwestowanie w instrumenty finansowe: akcje, obligacje, fundusze inwestycyjne, kontrakty terminowe, • rachunek inwestycyjny, zlecenia, notowania, wykresy, wolumen, depozyt, kurs akcji, inwestor.

Metody pracy	Uczestnicy wcielają się w role inwestorów giełdowych, otrzymując do dyspozycji wirtualne środki finansowe oraz dostęp do notowań giełdowych. Wirtualne środki mogą inwestować w akcje spółek wchodzących w skład indeksów WIG20 i mWIG40 oraz w kontrakty terminowe i ETF-y. Wygrywają zespoły, które uzyskają najwyższą stopę zwrotu z inwestycji. Zlecenia realizowane są na podstawie rzeczywistych transakcji z rynku realnego. Uczestnicy SIGG mogą poszerzać wiedzę na temat instrumentów giełdowych również poprzez dostęp do kursu e-learningowego.
Wybrane efekty programu	<ul style="list-style-type: none"> • znajdowanie i rozwijanie talentów, • znajomość mechanizmów działających na giełdzie, • praktyczne poznanie zasad inwestowania, uczenie przez działanie, • umiejętność analizowania i podejmowania decyzji, • umiejętność pracy w grupie, • pokonywanie własnych słabości, • umiejętność podejmowania decyzji w stresie, w sytuacjach niepewności, • podejmowanie ryzyka, • wzrost poczucia własnej wartości, • umiejętność radzenia sobie z porażkami i nieprzewidywanymi sytuacjami, • pozytywny wizerunek szkoły w środowisku (promocja szkoły).
Narzędzia ewaluacji	<ul style="list-style-type: none"> • obserwacja pracy uczniów, • sprawdzanie zdobytej wiedzy na bieżąco podczas rozwiązywania zadań konkursowych, • ankiety i opinie uczniów.

Źródło: A. Rodak, nauczyciel podstaw przedsiębiorczości w Zespole Szkół Mechaniczno-Elektrycznych w Żywcu.

3.2. Warsztaty z przedsiębiorczości w Zespole Szkół nr 1 im. Batalionów Chłopskich w Bratoszewicach

W Zespole Szkół pracuje szkolny doradca zawodowy, którego funkcję pełni pani Aleksandra Twardowska. Do jej zadań należy:

- pomaganie uczniom w poznawaniu siebie (mocne i słabe strony) i w podejmowaniu decyzji edukacyjno-zawodowych;
- udzielanie porad i konsultacji indywidualnych;
- diagnozowanie predyspozycji zawodowych;
- wspieranie młodzieży w planowaniu kariery zawodowej i w wyborze odpowiedniego rodzaju pracy lub kierunku dalszego kształcenia;
- gromadzenie, aktualizacja i udostępnianie informacji o zawodach, rynku pracy;
- przekazywanie informacji o skutecznych metodach poszukiwania pracy oraz najczęściej zadawanych pytaniach na rozmowie kwalifikacyjnej (zs1bratoszewice.pl]).

Charakterystykę programu zajęć pozalekcyjnych „Warsztaty z przedsiębiorczości” przedstawiono w ujęciu tabelarycznym, wskazując jego cele edukacyjne, przewidywane osiągnięcia uczniów, treści nauczania, metody i techniki dydaktyczne oraz sposoby ewaluacji programu (tab. 2).

Tabela 2

Charakterystyka projektu „Warsztaty z przedsiębiorczości”

Wprowadzenie	Program realizowany był w formie 13 dwugodzinnych zajęć pozalekcyjnych odbywających się raz w tygodniu. Zajęcia związane były z zagadnieniami komunikacji interpersonalnej oraz aktywizacji zawodowej uczniów. Zajęcia były realizowane w pracowni przedsiębiorczości wyposażonej w komputery z dostępem do Internetu. W ramach warsztatów odbyły się spotkania z biznesmenami.
Cel główny projektu	Kształtowanie umiejętności interpersonalnych uczniów, przygotowanie ich do budowania swojej przyszłości społecznej i zawodowej, a także rozwijanie u uczniów cech i umiejętności przedsiębiorczego działania, które mogą pomóc im aktywnie i świadomie uczestniczyć w życiu społeczno-gospodarczym. Problemy, projekty i zadania realizowane w ramach zajęć miały również na celu motywowanie uczniów do samodzielności w zdobywaniu wiedzy.
Ważniejsze cele edukacyjne	<ul style="list-style-type: none"> • poznanie rodzajów i form komunikacji międzyludzkiej oraz zrozumienie jej znaczenia, • kształtowanie i lepsze poznanie własnej osobowości oraz dokonanie jej oceny, • zapoznanie się z postawą asertywną, • poznanie zasad negocjowania i rozwiązywania konfliktów oraz podejmowanie decyzji trudnych i ryzykownych, • kształtowanie umiejętności pracy w zespole i skutecznego komunikowania się, • zrozumienie roli etyki w pracy i biznesie, • pozyskiwanie informacji o zawodach przyszłości i rozszerzania kwalifikacji zawodowych, • doskonalenie umiejętności korzystania z różnych źródeł informacji, • wdrażanie uczniów do rozwijania swoich zainteresowań oraz samodzielnego zdobywania wiedzy.
Tematy zajęć	<ul style="list-style-type: none"> • Dlaczego ludzie powinni porozumiewać się? Jak „mówić” bez słów? • Co przeszkadza w skutecznym porozumiewaniu się? • Kiedy lepiej pracować zespołowo? Czy potrafisz zorganizować pracę zespołu? • Jak pozytywnie zaprezentować siebie? • Czy warto prezentować asertywną postawę? • Czy potrafisz zaplanować swoją karierę zawodową? • Jak skutecznie ubiegać się o pracę? Jak przygotować CV i list motywacyjny? • Jak przygotować się do rozmowy kwalifikacyjnej? • Na jakiej podstawie możesz podjąć pracę? • Jakie obowiązki i prawa ma pracodawca, a jakie pracownik? • Czy potrafisz stworzyć miejsce pracy dla siebie? • Dlaczego praca i biznes powinny być etyczne? • Przygotowanie projektu podsumowującego i zakończenie zajęć

Przewidywane osiągnięcia uczniów	<p>Ideą pracy pozalekcyjnej w ramach warsztatów z przedsiębiorczości jest rozwijanie uzdolnień interpersonalnych uczniów i ich zainteresowań oraz przygotowanie do odnalezienia się na współczesnym rynku pracy, kreowanie własnej aktywności zawodowej, tj. wszechstronny rozwój jako pracownika lub właściciela firmy. Ważną rolę odgrywa także trafna ocena własnej osobowości, będąca warunkiem prawidłowych relacji międzyludzkich.</p> <p>W wyniku realizacji programu uczeń potrafi m.in.:</p> <ul style="list-style-type: none"> • komunikować się, • odczytywać podstawowe komunikaty niewerbalne, • identyfikować bariery komunikacji, • reagować asertywnie w kilku podstawowych sytuacjach problemowych, • analizować mocne i słabe strony własnej osobowości, • oceniać swoje predyspozycje do dalszej drogi kształcenia i rozwoju, • planować własny rozwój zawodowy, • wyszukiwać informacje o wolnych miejscach pracy, • interpretować przepisy Kodeksu pracy, • wymieniać podstawowe prawa i obowiązki pracownika i pracodawcy, • korzystać z informacji pochodzących z różnych źródeł.
Metody, formy i techniki nauczania	<p>Praca z uczniami odbywała się w ramach ustalonych zajęć pozalekcyjnych (jeden raz w tygodniu), podczas których stosowane były różne jej formy: praca zbiorowa, indywidualna, praca w grupach. Na zajęciach realizowana była metoda projektu oraz problemowa metoda zadań dydaktycznych. W miarę potrzeb wykorzystywany był komputer jako narzędzie wspomagające rozwiązywanie problemów.</p> <p>Wykorzystano metody aktywizujące:</p> <ul style="list-style-type: none"> • burza mózgów, • metody dramowe: inscenizacje i symulacje oraz plastyczne techniki dramowe, • metody decyzyjne: drzewko decyzyjne, analiza SWOT, • metodę projektów, • studium przypadków, • ćwiczenia praktyczne. <p>Wykorzystano również środki multimedialne oraz dydaktyczne, takie jak: podręcznik, zeszyt ćwiczeń, materiały źródłowe (przepisy prawne).</p>
Ewaluacja	<ul style="list-style-type: none"> • ankieta analizująca stopień zaangażowania i zainteresowania uczniów, • ankieta sprawdzająca wiedzę z zakresu komunikacji interpersonalnej, przeprowadzona na pierwszych i ostatnich warsztatach.

Źródło: A. Twardowska, szkolny doradca zawodowy w Zespole Szkół Nr 1 im. Batalionów Chłopskich w Bratoszewicach.

3.3. Koło młodego przedsiębiorcy „Bądź przedsiębiorczy – decyduj o sobie” w Zespole Szkół Mechanicznych nr 2 im. św. Józefa w Białymstoku

Wartość omawianego projektu wyniosła ponad 180 000 zł. Był on współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego. Głównym celem projektu było podniesienie kompetencji przyszłych absolwentów Zespołu Szkół Mechanicznych nr 2 im. św. Józefa w Białymstoku poprzez wyposażenie ich w niezbędną wiedzę i umiejętności praktyczne umożliwiające zdobycie kwalifikacji zawodowych, a także wzmocnienie zdolności do zatrudnienia lub założenia własnej firmy. W ramach projektu:

- 73 uczniów odbyło 40-godzinne zajęcia pozalekcyjne z przedsiębiorczości;
- odbyły się zajęcia wyjazdowe w formie wycieczek: do Fabryki Autobusów „SCANIA” w Słupsku, do firmy „NOVOL” w Komornikach pod Poznaniem oraz na Giełdę Papierów Wartościowych i do Muzeum Techniki;
- uczniowie podczas wycieczek do firm zwiedzali linie produkcyjne, zapoznali się z technologią, odbyli spotkania z działem kadr;
- zajęcia wyjazdowe przybliżyły praktyczną wiedzę z dziedziny przedsiębiorczości (umożliwiły analizę funkcjonowania rzeczywistych przedsiębiorstw);
- korzyścią dla uczniów uczestniczących w projekcie było podniesienie wiedzy i umiejętności praktycznych z zakresu przedsiębiorczości, wzrost przygotowania do wymagań rynku pracy oraz podniesienie przygotowania uczniów do aktywnego wchodzenia w życie gospodarcze i założenia własnej firmy (mechanik.com.pl).

4. Wnioski

Podjmując próbę porównania przedstawionych projektów, warto zauważyć, że wszystkie one bazują na zgodnej współpracy całej społeczności szkolnej (nauczycieli, rodziców i uczniów). Wydaje się, że brak zgody co do potrzeby pogłębiania wiedzy i umiejętności w zakresie przedsiębiorczości i zakresu tematycznego zajęć pozalekcyjnych wyklucza sprawną realizację projektów.

Ocena innowacyjnego programu zajęć pozalekcyjnych „Przedsiębiorczy mechanicy” w Zespole Szkół Mechaniczno-Elektrycznych w Żywcu wypada pozytywnie, głównie z uwagi na ciekawe formy zajęć. Również warsztaty z przedsiębiorczości w Zespole Szkół nr 1 im. Batalionów Chłopskich w Bratoszewicach poszerzają zainteresowania uczniów w zakresie wiedzy ekonomicznej i rozwijają umiejętności menedżerskie (planowanie kariery zawodowej, ocena swoich słabych i mocnych stron, pobudzanie ciekawości uczniów, rozwijanie komunikatywności, a co za tym idzie – podniesienie samooceny uczestników).

Z kolei Koło młodego przedsiębiorcy „Bądź przedsiębiorczy – decyduj o sobie” w Zespole Szkół Mechanicznych nr 2 im. św. Józefa w Białymstoku charakteryzuje aktywność w postaci wizyt w przedsiębiorstwach. Własne doświadczenie dydaktyczne autora nakazuje najwyżej ocenić tę formę edukacji dla przedsiębiorczości. Bezpośredni kontakt uczniów z pracownikami różnych działów firmy jest niezastąpiony. Poznanie organizacji produkcji, oglądanie maszyn i urządzeń, wizyta w magazynie i w części biurowej siedziby przedsiębiorstwa, rozmowa z główną księgową czy szefem działu marketingu pozwala ukierunkować rozwój ucznia pod kątem zawodowym (określenie kierunku dalszego kształcenia). Podnosi to motywację ucznia do doskonalenia swych kompetencji w określonej branży.

Przeprowadzone badania pilotażowe pozwoliły zidentyfikować podmioty stanowiące wartościowe przykłady udanych wdrożeń projektów edukacyjnych w zakresie edukacji dla przedsiębiorczości. Dokonana analiza przypadków pozwala przyjąć, że zaangażowanie nauczycieli i placówek edukacyjnych (rozumianych jako zmotywowane zespoły

ludzkie) pozwala na profesjonalne przygotowanie i wdrożenie projektów pozalekcyjnego kształcenia w zakresie edukacji dla przedsiębiorczości.

Na uwagę zasługują zarówno prawidłowo nakreślone cele kształcenia, jak i proponowane treści i narzędzia dydaktyczne. Autorzy opisanych programów słusznie podkreślają rolę rozwoju osobowego młodego człowieka jako podstawowego warunku pomyślnej przyszłości zawodowej. W tym kontekście należy pozytywnie ocenić uwzględnienie w treściach kształcenia także zagadnień o charakterze psychologicznym, dotyczącym wzmacniania u młodych ludzi poczucia własnej wartości i obejmujących rozwijanie umiejętności interpersonalnych (np. umiejętność radzenia sobie z porażkami i nieprzewidywanymi sytuacjami).

Nowoczesne ujęcie tematyki zajęć wpływa pozytywnie na motywację uczestników, a także pozwala ukierunkować ich tok myślenia na współczesne wymagania i ograniczenia rynku pracy.

Warto zauważyć, że rozszerzenie zakresu opieki pozalekcyjnej nad dziećmi w szkołach podstawowych i gimnazjach postulują m.in. autorzy raportu „Przedsiębiorczość kobiet w Polsce”, opracowanego w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki w ramach poddziałania „Wsparcie systemowe na rzecz zwiększania zdolności adaptacyjnych pracowników i przedsiębiorstw”. Podkreśla się w nim potrzebę prowadzenia działań w zakresie zwiększenia oferty usług opiekuńczych, wychowawczych, kulturalno-rekreacyjnych dla dzieci i młodzieży w wieku szkolnym. Zdaniem zespołu kierowanego przez prof. B. Balcerzak-Paradowską,

(...) działania te mogłyby w różnych formach i zakresie realizować zarówno samorządy lokalne (są to ich zadania ustawowe), jak też inne instytucje czy osoby fizyczne, w tym także pracodawcy, m.in. w ramach realizacji misji związanych z ideą społecznej odpowiedzialności biznesu (Balcerzak-Paradowska i in., 2011, s. 102).

Jak wspomniano we wstępie, przeprowadzone przez autora badania miały charakter pilotażowy. Należy je kontynuować m.in. z uwzględnieniem prezentacji opinii uczestników i wykonawców projektów, oceny efektywności wdrożonych form kształcenia, co wymaga rozszerzenia liczby badanych placówek oraz objęcia badaniem szerokiego grona absolwentów szkół w celu analizy ich losów zawodowych. Takie zadanie badawcze stanowi nowe wyzwanie publikacyjne autora.

5. Rekomendacje

Na postawie analizy opisanych wcześniej dobrych praktyk projektów edukacyjnych w dziedzinie przedsiębiorczości oraz przywołanych wyników badań obcych w dalszej części artykułu zostaną zaproponowane odniesienia do rozwiązań organizacyjnych, takich jak rozkład materiału nauczania do zajęć z przedsiębiorczości czy podejście do ich ewaluacji, opisanych szczegółowo w wartościowych zasobach internetowych i przewodnikach metodycznych. Poniżej wyszczególniono wybrane propozycje źródeł metodycznych, których odbiorcami mogą być różne grupy osób: począwszy od nauczycieli

przez metodyków, wykładowców szkół wyższych aż po podmioty podejmujące decyzje o treściach i kształcie programów kształcenia.

1. Raport „Diagnoza potrzeb w zakresie nauczania przedsiębiorczości. Być przedsiębiorczym – nauka przez działanie” (Finneran i in., 2011). Publikacja została opracowana w ramach „Innowacyjnego programu nauczania przedsiębiorczości w szkołach ponadgimnazjalnych” w partnerstwie trzech podmiotów: pwn.pl (lider projektu) oraz Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu i Uniwersytetu Ekonomicznego w Wiedniu. W raporcie zebrano wyniki badań prowadzonych na etapie diagnozy sytuacji i potrzeb. Stanowi on syntezę opinii nauczycieli podstaw przedsiębiorczości, dyrektorów szkół ponadgimnazjalnych, doradców metodycznych i nauczycieli konsultantów placówek doskonalenia nauczycieli oraz uczniów polskich szkół ponadgimnazjalnych. Przedstawiono wnioski dotyczące konstruowania programu kształcenia i doboru metod dydaktycznych.
2. Program nauczania w zakresie przedsiębiorczości dla szkół ponadgimnazjalnych opracowała Fundacja Młodzieżowej Przedsiębiorczości. Obejmuje on następujące moduły tematyczne: „Osoba przedsiębiorcza”, „Gospodarka”, „Ekonomia osobista”, „Kariera zawodowa”, „Przedsiębiorstwo”, „Państwo i gospodarka” oraz „Globalna gospodarka”. Celem Fundacji jest przygotowanie dzieci i młodzieży do życia w warunkach gospodarki rynkowej, a także umożliwienie młodym ludziom zdobycia wiedzy i praktycznych umiejętności ułatwiających realizację planów zawodowych. Fundacja działa w ramach *Junior Achievement Worldwide*, najstarszej organizacji zajmującej się edukacją ekonomiczną młodych ludzi, działającej w 118 krajach. Fundacja opracowała programy dla szkoły podstawowej („Od grosika do złotychki”, „Ekonomia na co dzień”), ponadpodstawowej i ponadgimnazjalnej („Dzień przedsiębiorczości”, „Młodzieżowe miniprzedsiębiorstwo”, „Moje finanse”, „Podstawy przedsiębiorczości”, „*Social Innovation Relay*”, „Zarządzanie firmą”), a także program „Otwarta firma”, realizowany pod patronatem Ministerstwa Rozwoju RP (moje-finanse.junior.org.pl).
3. Efekty realizacji programu wzmocnienia efektywności systemu nadzoru pedagogicznego i oceny jakości pracy szkoły opisano w opracowaniu *Ewaluacja w nadzorze pedagogicznym. Konteksty* pod red. G. Mazurkiewicza (2010). Publikacja zawiera m.in. opis obszarów i etapów ewaluacji i może być przydatna także w ocenie efektywności kształcenia pozalekcyjnego w dziedzinie edukacji dla przedsiębiorczości.
4. Propozycję raportu z ewaluacji wewnętrznej można znaleźć w opracowaniu nauczycieli Szkoły Podstawowej nr 6 im. Józefa Kreta w Ustroniu (Bosak i in., b.d.).
5. Projekty rozkładu materiału nauczania do zajęć pozalekcyjnych z przedsiębiorczości m.in. na podstawie programu e-przedsiębiorczość udostępnia w swych zasobach internetowych wydawnictwo Nowa Era.
6. Scenariusze zajęć z przedsiębiorczości dla poszczególnych etapów edukacyjnych można znaleźć w opracowaniu J. Wiśniewskiej (2012).

BIBLIOGRAFIA

- Badillo-Amador, L. i Vila, L.E. (2013). Education and skill mismatches: wage and job satisfaction consequences. *International Journal of Manpower* 34/5. Pozyskano z: www.emeraldinsight.com/0143-7720.htm
- Balcerzak-Paradowska, B., Bednarski, M., Głogosz, D., Kusztelak, P. i Ruzik-Sierdzińska, A. (2011). *Przedsiębiorczość kobiet w Polsce*. Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości. Pozyskano z: www.parp.gov.pl/files/74/81/469/12839.pdf
- Borowiec-Gabryś, M., Kilar, W. i Rachwał, T. (2018). *Przedsiębiorczość jako kompetencja przyszłości*. FRSE. Pozyskano z: http://czytelnia.frse.org.pl/media/Kompetencje_przyszlosci.pdf
- Bosak, I., Giza, A., Raszyk, R., Szymańska-Kukuczka, M. i Herczyk J. *Raport z ewaluacji wewnętrznej w Szkole Podstawowej nr 6 im. Józefa Kreta w Ustroniu w roku szkolnym 2016/2017*. Pozyskano 16.04.2020 z: www.sp6.ustron.pl/pdf/ewaluacja_2016_2017.pdf
- Ćwiklicki, M. i Pilch, K. (2018). Rygor metodologiczny wielokrotnego studium przypadku w badaniach marketingu miejsc. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, 376.
- Finneran, A., Kwiatkowska-Ciotucha, D., Lichtarski, J., Stańczyk-Hugiet, E., Wąsowicz, M. i Załuska, U. (2011). *Diagnoza potrzeb w zakresie nauczania przedsiębiorczości. Być przedsiębiorczym – nauka przez działanie. Innowacyjny program nauczania przedsiębiorczości w szkołach ponadgimnazjalnych*. Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu. Pozyskano z: <http://zasobyip2.ore.edu.pl/uploads/publications/5a8d2f699868f66f77f7114fba61f241>
- Grzegorzczak, W. (2015). *Studium przypadku jako metoda badawcza i dydaktyczna w naukach o zarządzaniu*. Uniwersytet Łódzki. Pozyskano z: http://dSPACE.uni.lodz.pl:8080/xmlui/bitstream/handle/11089/14266/2-009_016-Grzegorzczak.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Lenart-Gansiniec, R. (2017). Metoda studium przypadku w badaniach crowdsourcingu. *Social Studies: Theory and Practice* (3)/2. Pozyskano z: https://social-studies.apsl.edu.pl/images/archiwum/Social_Studies_calosc-vol3.pdf
- Mazurkiewicz, G. (red.). (2010). *Ewaluacja w nadzorze pedagogicznym. Konteksty*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego. Pozyskano z: <https://www.npseo.pl/data/documents/2/127/127.pdf>
- McNally, J.J., Piperopoulos, P., Welsh, D.H.B., Mengel, T., Tantawy, M. i Papageorgiadis, N. (2019). From pedagogy to andragogy: Assessing the impact of social entrepreneurship course syllabi on the Millennial learner. *Journal of Small Business Management* 58(5), 871-892.
- Rodak, A. (2016). *Program zajęć pozalekcyjnych „Przedsiębiorczy mechanicy”*. Zespół Szkół Mechaniczno-Elektrycznych w Żywcu. Pozyskano z: http://www.zsme.zywiec.pl/download/innowacyjny_program.pdf
- Twardowska, A. *Warsztaty z przedsiębiorczości*. Pozyskano 16.04.2020 z: <http://www.zs1bratoszewice.pl/upload/assets/file/kalejdoskop%20wiedzy/warsztaty%20z%20przeds%20podsum.pdf>
- Wach, K. (2014). Edukacja dla przedsiębiorczości: pomiędzy przedsiębiorczą pedagogiką a edukacją ekonomiczną i biznesową. *Horyzonty Wychowania* 13(28), 11-32. Pozyskano z: <https://horyzonty.ignatianum.edu.pl/HW/article/view/20/14>
- Wiśniewska, J. (2012). *Programy zajęć pozalekcyjnych z przedsiębiorczości*. Poznań: NAUKOMP. www.ec.europa.eu (dostęp: 16.04.2020)
- www.moje-finanse.junior.org.pl www.moje-finanse.junior.org.pl (dostęp: 16.04.2020)

Copyright and License

This article is published under the terms of the Creative Commons Attribution – NoDerivs (CC BY- ND 4.0) License <http://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/>